

До спеціалізованої вченої ради Д 08.727.04
у Дніпропетровському державному
університеті внутрішніх справ
(49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26)

В І Д Г У К

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора

Ященка Андрія Миколайовича на дисертацію

Марейченка Олександра Миколайовича за темою:

**«Кримінальна відповідальність за бандитизм», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 –
кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право**

Актуальність теми дослідження очевидна і сумнівів не викликає. Посягання озброєних злочинних угруповань на життя, здоров'я і власність окремих громадян, а також на майно юридичних осіб, за справедливим зауваженням здобувача, створюють атмосферу напруженості, формують у громадян уявлення про відсутність захисту з боку правоохоронних органів і тим самим сприяють дестабілізації суспільства. Це створює перед суб'єктами протидії організованим озброєним злочинним об'єднанням нові завдання та спонукає шукати більш ефективні заходи, спрямовані на протидію їх вкрай небезпечній діяльності. Така робота повинна проводитись за допомогою різних інструментів. І, безсумнівно, одним із таких інструментів є вдосконалення кримінально-правового впливу на прояви кримінальної протиправної діяльності озброєних злочинних угруповань.

Вітчизняні науковці приділяють увагу аналізованій тематиці. Серед них окремо необхідно виокремити: І. В. Іваненко «Бандитизм: криминологічне та кримінально-правове дослідження» (Одеса, 2003); І. І. Радіонов «Кримінальна відповідальність за бандитизм» (Харків, 2004), М. М. Чорний «Бандитизм за кримінальним правом України» (Київ, 2005), В. В. Бедриківський

«Кримінологічна характеристика та заходи запобігання бандитизму» (Київ, 2010); Ю. Г. Гаврилов «Бандитизм: кримінально-правова характеристика та сучасні проблеми кваліфікації» (Запоріжжя, 2017).

Ставлячись з повагою до праць вказаних науковців варто зауважити, що у розробці означеної тематики крапку ставити ще зарано, якщо взагалі це можливо в науковому пошуці. З одного боку, залишається без відповіді багато питань кримінально-правового змісту цієї проблеми, а, з іншого, – деякі питання протидії стійким озброєним злочинним угрупованням, шляхом застосування низки заходів кримінально-правового характеру, вітчизняними і зарубіжними науковцями вирішені неоднозначно. Зокрема, потребують корегування окремі суперечливі положення, що стосуються практичного тлумачення об'єктивних і суб'єктивних ознак бандитизму; вимагають обґрунтування питання доцільності закріплення на законодавчому рівні можливості звільнення від кримінальної відповідальності окремих учасників стійких озброєних злочинних об'єднань; необхідності і доцільності криміналізації відповідальності за втягнення в організовані злочинні угруповання. У зв'язку з цим робота Олександра Миколайовича Марейченка і викликає позитивне враження і, поза всяким сумнівом, є своєчасною науковою працею, а тому і заслуговує лише підтримки та схвальної оцінки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Дисертаційне дослідження Олександра Миколайовича Марейченка виконане відповідно до Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011 р.; Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 р., схваленого розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 р. № 1393-р; основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права на 2015–2020 рр., а також Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 р., схвалених постановою Загальних зборів Національної академії правових

наук України від 03.03.2016 р.

Дисертантом правильно вибрана *мета* та *завдання* дослідження, вірно визначено об'єкт дослідження і виділений з нього предмет дослідження. Зокрема, поставлена мета обумовила вирішення таких основних семи завдань: 1) проаналізувати історичні підходи до регламентації відповідальності за бандитизм у вітчизняному законодавстві; 2) з'ясувати сучасний стан кримінально-правового забезпечення протидії бандитизму; 3) з'ясувати соціально-правову обумовленість кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 257 КК України; 4) дослідити зміст об'єктивних та суб'єктивних ознак бандитизму; 5) розкрити зміст поняття банди у сучасному кримінальному праві України; 6) дослідити досвід регламентації кримінальної відповідальності за бандитизм, у кримінальному законодавстві пострадянських держав та країн Європи; 7) розробити пропозиції щодо удосконалення кримінальної відповідальності за бандитизм.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері кримінально-правового реагування з боку держави на вчинення кримінальних правопорушень проти громадської безпеки. *Предметом* дослідження є кримінальна відповідальність за бандитизм.

Дисертація будується на достатній для дослідження такого рівня методичній базі. Вона є традиційною для такого виду наукових робіт. Нові положення, висновки та рекомендації, що висунуті автором на захист, вміло обгрунтовані за допомогою цілої низки загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Серед них: діалектичний, історико-правовий, компаративістський, формально-логічний, соціологічний, статистичний методи, а також метод системного аналізу.

Теоретичною базою для рецензованого дисертаційного дослідження послужило широке коло наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників проблем кримінального, кримінального процесуального права і кримінології. Загальна кількість використаних автором джерел становить 227 найменувань, серед яких монографії, енциклопедії, статті, тези тощо.

Репрезентативною є й емпірична база дослідження, яку становлять: матеріали 25 обвинувальних вироків суду за ст. 257 КК України, розглянутих судами різних областей України, що розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень України; статистичні дані Генеральної прокуратури України щодо кількості зареєстрованих протягом 2015–2019 рр. злочинів, передбачених ст. 257 КК України; результати опитування 124 працівників судових та правоохоронних органів.

Про ступінь обґрунтованості положень, висновків та рекомендацій, винесених автором на захист, свідчить також належна їх апробація. Результати, що розкривають основні положення дисертаційного дослідження, оприлюднені на двох науково-практичних конференціях, зокрема: на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права» (25 травня 2018 р., м. Дніпро) та Міжнародній науково-практичній конференції «Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє» (1-2 листопада 2019 р., м. Харків).

Ознайомлення зі змістом дисертації дозволило прийти до висновку, що загалом всі питання плану дисертації розкриті належним чином, а поставлені автором задачі дослідження виконані в повному обсязі. За структурою дисертаційне дослідження Олександра Миколайовича Марейченка складається з анотації, списку публікацій здобувача за темою дисертації, змісту, списку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що вміщують вісім підрозділів, в яких висвітлюються основні положення розглядуваної проблеми, та висновків.

У підрозділі 1.1 «Витоки та сучасний стан кримінально-правового забезпечення протидії бандитизму» (Розділу 1 «Історико-правовий розвиток та соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за бандитизм») досліджено розвиток вітчизняних правових норм, що передбачали кримінальну відповідальність за розглядуване діяння, з часів Київської Русі і дотепер.

У підрозділі 1.2 «Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за бандитизм» дисертант констатує, що бандитизм має достатній для криміналізації ступінь суспільної небезпечності, є суттєвим порушенням прав

людини та громадської безпеки, оскільки посягає на велику кількість проголошених та гарантованих Конституцією прав та свобод громадян України, що не може бути прийнятним для сучасного суспільства. Без застосування кримінальної відповідальності неможливо усунути чинники, що спричиняють вчинення бандитизму. Тому є достатньо підстав вважати, що існування кримінальної відповідальності за розглядане явище є соціально обумовленим та необхідним.

У другому розділі *«Кримінально-правовий аналіз складу бандитизму за КК України»* розглядається ключові для дисертаційного дослідження питання. Зокрема, у підрозділі 2.1 *«Об'єкт бандитизму»* здобувачем доведено, що родовий об'єкт злочинів проти громадської безпеки можна визначити як суспільні відносини, що забезпечують громадську безпеку, тобто ефективну захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина від протиправних посягань, надзвичайних ситуацій, що загрожують спричиненням шкоди життю, здоров'ю або майну великої кількості осіб. Основний безпосередній об'єкт бандитизму визначено як сукупність суспільних відносин, що забезпечують ефективний захист життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина від насильницьких протиправних посягань з використанням зброї, що вчиняються бандами, а також від загрози вчинення таких посягань.

У підрозділі 2.2 *«Об'єктивна сторона бандитизму»* підтримується позиція, що бандитизм відноситься до різновиду злочинів із формальним складом. Констатовано, що термін «створення» є значно ширшим за значенням ніж «організація», оскільки стосується діяльності щодо надання нових властивостей різним явищам та предметам як живої так і неживої природи. У свою чергу «організація» означає частину такої діяльності, що полягає у створенні нових спільнот людей. Тому цей термін виглядає таким, що більше відповідає назві діяльності щодо утворення «банд», а його використання у тексті ст. 257 КК України не суперечить її змісту і є виправданим.

У підрозділі 2.3 *«Суб'єкт бандитизму»* здобувач підтримує позицію, що

суб'єкт бандитизму загальний і ним може бути будь-яка особа, яка: 1) є фізичною особою (як приватною, так і службовою), незалежно від громадянства (громадянин України, іноземний громадянин або особа без громадянства); 2) осудною особою; 3) на момент вчинення злочину їй має виповнитись чотирнадцять і більше років.

У підрозділі 2.4 «Суб'єктивна сторона бандитизму» констатовано, що при з'ясуванні інтелектуального моменту прямого умислу необхідно звертати увагу на розуміння суб'єктом злочину фактичної сторони вчинюваного ним діяння, своєї ролі у вчинюваному злочині, а також всіх обставин, що характеризують об'єктивні ознаки бандитизму. Вольовий момент прямого умислу при бандитизмі полягає у цілеспрямованій діяльності учасників банди на вчинення нападів. Організатор банди бажає створити таке злочинне угруповання, щоб воно було спроможне вчиняти такі напади. А особа, яка бере участь у вчинюваному бандою нападі бажає приймати участь у такому нападі та досягти його результату, що був заздалегідь запланований учасниками банди.

Розділ 3 «Спеціальні питання кримінальної відповідальності за бандитизм» складається з двох підрозділів. У підрозділі 3.1 «Поняття банди за кримінальним правом України» здійснено аналіз поняття банди за кримінальним правом України. З'ясовано, що до обов'язкових ознак банди можна віднести ті ознаки, без наявності яких, злочинне угруповання не буде вважатись бандою: стійкість; організованість; спільність діяльності учасників банди; озброєність; наявність у її складі декількох суб'єктів злочину; мета – вчинення нападу (-ів) на фізичних або юридичних осіб. Факультативними ознаками банди можна визнати ті ознаки, що властиві, наприклад, злочинній організації, однак без їх наявності злочинне угруповання все одно можна визнати бандою: ієрархічність; мета – вчинення під час нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян тяжких або особливо тяжких злочинів.

Завершується зміст дисертації підрозділом 3.2 «Зарубіжний досвід

правового забезпечення протидії бандитизму», в якому автором досліджено кримінальне законодавство країн пострадянського простору та окремих держав Європи, щодо регламентації кримінальної відповідальності за бандитизм. Це дало підстави здобувачу виокремити низку позитивних моментів, що варто запозичити вітчизняному законодавцю, зокрема: 1) у більшості країн банда може існувати у формі стійкої групи двох і більше осіб, що за попередньою змовою організували для вчинення злочинів; 2) диференціація у КК багатьох держав відповідальності осіб, які створили банду та керівників банди окремо від учасників банди та осіб, які брали участь у вчинюваних бандою нападах; 3) наявність у КК багатьох держав заохочувальних норм для учасників банд, які сприяли їх виявленню.

Кожен розділ дисертаційної роботи завершується висновками. В роботі є також загальні висновки, список використаних джерел та додатки. Така структура дисертації відповідає, загалом, меті, об'єктові та предметові дослідження, вимогам МОН України. Вона дозволила її авторові забезпечити належне обґрунтування зроблених висновків, положень і рекомендацій. Автореферат дисертації за змістом відповідає основним положенням самої дисертації.

Дисертація відповідає спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право та профілю спеціалізованої вченої ради Д 08.727.04.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних монографічних досліджень, яке присвячене кримінально-правовій характеристиці бандитизму та розробці пропозицій з удосконалення ст. 257 КК України, що здійснено на основі вивчення оригінальних текстів КК країн Європи та колишнього СРСР.

Враховуючи це, сформульовані наступні положення. Так, Олександром Миколайовичем вперше висувається пропозиція включити у Загальну частину КК України ст. 28¹ «Спеціальні форми співучасті», у якій пропонується надати законодавче визначення таких організованих злочинних об'єднань, як банда;

воєнізоване формування, не передбачене законодавством України; збройне формування, не передбачене законодавством України; терористична група; терористична організація; транснаціональна організація, яка займається діяльністю із порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини тощо.

Олександром Миколайовичем вперше сформовано доповнення КК України статтю 257-1, що передбачатиме кримінальну відповідальність за втягнення в організовані злочинні угруповання, диференціювавши цю норму залежно від способу вчинення такого втягнення (поєднаного з насильством, що є небезпечним для життя та здоров'я або без застосування такого насильства), від розміру знищеного або пошкодженого майна: великий розмір чи його відсутність, а також у разі вчинення такого втягнення щодо неповнолітнього; пропонується вважати безпосередньою участю у нападі, вчинюваному бандою, випадки, коли особа безпосередньо не перебуває на місці вчинення злочину, проте, за допомогою сучасних засобів зв'язку, комп'ютерної техніки чи спеціальних технічних пристроїв, здатна впливати на хід такого нападу, сприяючи досягненню його мети.

Цікавим і корисним у науковому плані є розвинуті дисертантом положення щодо аргументації позиції, що ч. 1 ст. 67 КК України доцільно доповнити п. 2-1 у наступній редакції: «вчинення кримінального правопорушення службовою особою з використанням свого службового становища»; ідею, щодо диференціації відповідальності організаторів та керівників банди окремо від учасників банди, а також від осіб, які приймали участь у вчинюваному бандою нападі; обґрунтування думки, що кримінальна відповідальність за злочин, передбачений ст. 257 КК України, з чотирнадцяти років є цілком виправданою, зважаючи на високий рівень суспільної небезпечності бандитизму.

У роботі є багато й інших позитивних моментів. Отже, усі положення, висновки та рекомендації, обґрунтовані в дисертації Олександра Миколайовича

Марейченка, наділені, без сумніву, ознаками новизни, є значним внеском в науку кримінального права та кримінології.

Важливість і значення результатів дослідження для науки і практики. Отримані автором результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у :

– правотворчості – для вдосконалення законодавства у частині кримінальної відповідальності за бандитизм;

– правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у частині кваліфікації злочинів проти власності та проти громадської безпеки;

– навчальному процесі – положення та висновки дисертації можуть у подальшому використовуватись при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право» та «Кримінологія»;

– науково-дослідній роботі – для подальших досліджень у галузях кримінального права та кримінології щодо кримінально-правової та кримінологічної характеристики бандитизму.

Повнота викладу наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, авторефераті та опублікованих працях. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у 7 публікаціях, чотири з яких – статті у фахових наукових виданнях України, одна – стаття у періодичному науковому виданні іншої держави за профілем дисертації, дві – тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Ознайомлення з дисертацією та її авторефератом, таким чином, дало підстави для **загальної оцінки роботи:** автором проведене комплексне, самостійне, творче і завершене дослідження проблем кримінальної відповідальності за бандитизм.

Проте, поряд із достатньо високою позитивною оцінкою дисертаційної роботи Олександра Миколайовича одночасно у мене, як офіційного опонента, є низка *критичних, або, можливо, дискусійних зауважень*. Вони зводяться до

наступного.

По-перше, визначаючи практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження автор зазначає, що вони можуть бути використані: у науково-дослідній і правозастосовній діяльності, у правотворчості та у навчальному процесі. Попри це, Олександр Миколайович не наводить жодного прикладу впровадження результатів дослідження у будь-яку з неведених сфер діяльності. Уявляється, що використання висновків та пропозицій, що містяться у дисертації, доцільно було б репрезентувати відповідними актами впровадження, зокрема у правотворчу діяльність, з огляду на запропоновані автором доповнення КК України (ст. 28-1, п.2-1 ч. 1 ст. 67, ст. 257, ст. 257-1) або у навчальний процес.

По-друге, у висновках до розділу 2, на підставі проведеного аналізу об'єктивної сторони бандитизму (*підрозділ 2.2* дослідження «*Об'єктивна сторона бандитизму*»), дисертантом зазначається, що бандитизм відноситься до різновиду кримінальних правопорушень із формальним складом, а саме до таких, що мають усічений склад. Така позиція потребує уточнення, оскільки не зрозуміло до різновиду яких складів кримінального правопорушення все ж таки належить бандитизм: формальних чи усічених? Крім того, зазначимо, що момент закінчення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 257 КК України, слід визначати з урахуванням того, в якій формі вчиняється бандитизм. При цьому, не викликає сумніву, що участь у банді та участь у нападі, вчинюваному бандою, передбачає те, що відповідне стійке озброєне злочинне об'єднання вже існує. Що ж до організації озброєної банди, то момент закінчення аналізованого кримінального правопорушення у такій формі в теорії і на практиці визнається неоднозначно. Зокрема, вища судова інстанція зазначає, що дії обвинувачених в організації банди можна кваліфікувати як закінчений бандитизм (до речі, кримінальне правопорушення з усіченим складом) лише тоді, коли банду вже організовано. Організаційна ж діяльність, яка не дала такого результату, може розцінюватися як замах на бандитизм. Інакше кажучи, вища судова інстанція визнає можливість замаху на

кримінальне правопорушення з усіченим складом. У зв'язку з цим, хотілося б почути думку автора і з цього приводу.

По-третьє, у загальних висновках дисертації автор пропонує передбачити відповідальність організаторів та керівників банди окремо від учасників банди, а також від осіб, які приймали участь у вчинюваному бандою нападі, із введенням відповідно до санкції ч. 1 ст. 257 КК України покарання у вигляді позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна у випадку вчинення цього злочину з корисливих мотивів, а до санкції ч. 2 ст. 257 КК України – такого ж основного покарання, але на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна у випадку вчинення цього злочину з корисливих мотивів. З цього приводу зазначимо, що санкції норм Особливої частини кримінального права мають формуватися із урахуванням відповідних вироблених наукою кримінального права підстав і принципів. Чинники, що визначають засади формування санкцій у нормах Особливої частини кримінального права достатньо ґрунтовно дослідженні у працях В. Д. Филімонова, Н. А. Орловської та ін. Однак, у дисертаційному дослідженні, вироблені доктриною кримінального права чинники формування санкцій при формулюванні пропозицій щодо удосконалення конструкцій санкцій відповідних частин ст. 257 КК України, автором, нажаль, не досліджувалися. У зв'язку з цим, рекомендовані здобувачем пропозиції щодо їх удосконалення є дещо сумнівними і потребують додаткової аргументації.

Крім того, автор пропонує у санкціях ч. 1 і 2 цієї статті регламентувати обов'язок застосування додаткового покарання у вигляді конфіскації майна лише у випадку вчинення цього злочину з корисливих мотивів. Таке рішення має сумнівний характер, оскільки подібна конкретизація і так очевидна. У разі вчинення злочину за відсутності корисливого мотиву конфіскація майна у випадках, передбачених в Особливій частині КК України, і так застосуванню не підлягає.

По-четверте, аналізуючи зарубіжний досвід правового забезпечення протидії бандитизму (*підрозділ 3.2*) автором досліджено кримінальне

законодавство країн пострадянського простору та окремих держав Європи, щодо регламентації кримінальної відповідальності за бандитизм, що дало підстави здобувачу виокремити низку позитивних моментів, що варто запозичити вітчизняному законодавцю. Водночас, з огляду на пропозиції запровадження спеціального звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення цього кримінального правопорушення дисертанту доцільно було б поряд з порівняльним аналізом законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за бандитизм більш детально дослідити і досвід регламентації подібного спеціального виду звільнення у кримінальному законодавстві зарубіжних країн. Автором зазначено, що у КК багатьох держав закріплені заохочувальні норми для учасників банд, які сприяли їх виявленню. Однак, заохочувальні норми мають різних характер і у разі їх застосування можуть призвести до настання різних юридичних наслідків. Звільнення від кримінальної відповідальності є лише одним із таких наслідків. До речі, інститут звільнення від кримінальної відповідальності взагалі не притаманний кримінальному законодавству Європейських країн, за виключенням хіба, що Литовської Республіки.

Насамкінець, *по-н'яте*, дисертація Олександра Миколайовича не позбавлена й деяких формальних або, можливо, технічних недоліків. Тут належить звернути увагу на те, що зазначаючи зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, автором вказується, в рамках яких програм, тематичних планів і наукових тематик (галузевих і державних), виконувалося дисертаційне дослідження, але без зазначення номерів державної реєстрації науково-дослідних робіт, що є обов'язковою вимогою.

Крім того, автор пропонує ст. 257 КК України доповнити ч. 3 наступного змісту: *«3. Звільняється від кримінальної відповідальності особа, крім організатора або керівника банди, за вчинення злочину, передбаченого частиною другою цієї статті, якщо вона добровільно заявила про організацію банди або участь у ній та активно сприяла її розкриттю»*. З огляду на таку редакцію частини цієї статті вбачається, що умовою звільнення від

кримінальної відповідальності за вчинення злочину є «активне сприяння розкриттю банди». Однак, традиційно вказана умова вживається в контексті «активного сприяння розкриттю кримінального правопорушення або кримінальної протиправної діяльності». У даному випадку, можливо, йдеться про активне сприяння здійснюваним заходам щодо виявлення учасників банди або про активне сприяння розкриттю кримінальної протиправної діяльності банди.

Загалом висловлені зауваження мають головним чином частковий та дискусійний характер. Тому, враховуючи викладені вище позитивні характеристики дисертації, є підстави зробити висновок, що дисертаційне дослідження **Марейченка Олександра Миколайовича «Кримінальна відповідальність за бандитизм»** за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю і достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертантом наукових працях, а також за оформленням дисертації та автореферату, відповідає вимогам, що встановлені у пунктах 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а його автор – Марейченко Олександр Миколайович на підставі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

професор кафедри кримінального права і криминології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор

А. М. Ященко